

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۸/۵

خلاصه بحث

مشهور اصحاب، ابتدای وقت نافله صبح را قبل از فجر اول می دانند، و در نصوص نیز همین مطلب آمده است، اما در برخی نصوص و فتاوی چنین آمده که در بین نماز شب خوانده شود.

وقت نافله صبح

صاحب حدائق قول مشهور در مورد ابتدای وقت نافله صبح را این می داند که نافله صبح بعد از نماز شب خوانده می شود، هر چند که قبل از فجر اول باشد.

عبارت ایشان این است:

«المشهور بين الأصحاب ان أول وقت ركعتي الفجر الفراغ من صلاة الليل و الوتر و ان كان ذلك قبل الفجر الأول، لكن قال في المعبر ان تأخيرهما حتى يطلع الفجر الأول أفضل. و قيل ان أول وقتها بعد طلوع الفجر الأول، و نقل عن السيد المرتضى و الشيخ في المبسوط و به صرح العلامة في الإرشاد»^۱.

صاحب حدائق وقت نافله صبح را بعد از نماز شب می داند، هر چند که این نماز شب و این نافله قبل از فجر کاذب باشد، و این قول را به مشهور نسبت می دهد.

ولی محقق در معتبر فرموده که افضل این است که نافله صبح، بعد از فجر کاذب باشد.

قول سومی هم هست و آن این است که وقت نافله صبح، پس از طلوع فجر اول است.

صاحب ریاض نیز وقت نافله صبح را بعد از نماز شب دانسته و فرموده است:

^۱الحدائق الناضرة في أحكام العترة الطاهرة، البحراني، الشيخ يوسف، ج ۶، ص ۱۲۴۰

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۸/۵

«و رکعتا الفجر وقتهما بعد الفراغ من الوتر على الأشهر، سيما بين من تأخر، بل عليه عاقبتهم إلا من ندر، بل في ظاهر الغنية و السرائر الإجماع عليه».^۲

صاحب حدائق، قول مشهور را این دانسته بود که نافله صبح بعد از نماز شب باشد، و صاحب ریاض نیز همین قول را به اشهر نسبت داده است.

فرق بین اشهر و مشهور این است که تعبیر مشهور در جایی بکار می رود که قول مقابلش شاذ باشد، ولی اشهر در جایی بکار می رود که قول مقابلش مشهور باشد، بنابراین تعبیر مشهور، از اشهر بالاتر و قوی تر است.

به هر حال از نظر اقوال، مشهور این است که نافله صبح بعد از نماز شب خوانده می شود، ولی در برخی اقوال آمده که بین نماز شب خوانده می شود، و از نصوص بر می آید که هر دو جایز است، و در هر صورت، مسلم است که ابتدای وقت نافله صبح، قبل از فجر اول است.

نصوص

در نصوص مربوط به نافله صبح تعبیر فجر آمده ولی تصریح نشده که آیا مراد از این فجر، فجر اول است یا فجر دوم، اما در عین حال، ظاهر برخی از روایات بر اساس سیاق کلام این است که مراد، فجر اول است، و سیاق برخی دیگر از روایات نشان می دهد که مراد، فجر دوم است.

صحیحه زراره

و بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ قَبْلَ الْفَجْرِ أَوْ بَعْدَ الْفَجْرِ - فَقَالَ قَبْلَ الْفَجْرِ إِنَّهُمَا مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ - ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكَعَةً صَلَاةُ اللَّيْلِ - أَمْ تُرِيدُ أَنْ تُقَاسِمَ لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَمْ كُنْتَ تَطَوُّعُ إِذَا دَخَلَ عَلَيْكَ وَقْتُ الْفَرِيضَةِ - فَأَبَدَأُ بِالْفَرِيضَةِ».^۳

^۲ ریاض المسائل فی تحقیق الأحكام بالدلائل، الطباطبائی، السید علی، ج ۲، ص ۱۹۸.

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۸/۵

از حضرت سوال شد که نافله صبح چه زمان خوانده می شود؟ حضرت فرمودند: قبل از فجر.

مراد حضرت از این فجر، همان فجر صادق است، چون هنگام طلوع فجر صادق است که وقت نماز واجب فرا می رسد و دیگر نوبت نماز مستحبی نیست.

حضرت در ذیل این روایت، مثال ماه مبارک رمضان را مطرح کرده و فرموده اند: هنگامی که وقت روزه واجب یعنی ماه مبارک رمضان برسد دیگر جای روزه مستحبی نیست، در بحث فعلی نیز وقتی که فجر صادق برسد و وقت نماز صبح شود دیگر وقت نافله نیست. بنابراین وقت نافله صبح، تا قبل از طلوع فجر اول است.

مؤثقه ابی بصیر

«وَعَنْهُ عَنْ أَخِيهِ الْحَسَنِ عَنْ زُرْعَةَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قُلْتُ رَكْعَتَا الْفَجْرِ مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ هِيَ قَالَ نَعَمْ»^۴

این روایت دلالت دارد که وقت نافله صبح، قبل از فجر اول است، چون ما از نصوص مستفیضه و فتوای اصحاب می دانیم که مبدأ نماز شب، قبل از فجر اول است. و حالا که نافله صبح ملحق به نماز شب است، پس همان وقت نماز شب که قبل از فجر اول است، در مورد نافله صبح نیز صدق می کند.

سؤال: آیا این روایت مربوط به انتهای زمان نماز شب و نافله صبح نیست؟ چون ما می دانیم که تا قبل از طلوع فجر صادق می توان نماز شب را خواند. پس انتهای وقت نافله صبح نیز همان طلوع فجر صادق است.

جواب: ما روایاتی را داریم که در مورد منتهای نافله صبح سخن می گویند، و مفادشان این است که تا زمانی که بتوان نماز صبح را خواند، نافله صبح را نیز می توان خواند، ولی این نصوصی که الان ذکر می کنیم همگی در مورد ابتدای وقت نافله هستند. یعنی بیان می کنند که ابتدای شروع نافله صبح، قبل از فجر صادق است، ولی در مورد انتهای آن سخنی نمی گویند.

صحیحہ دوم زراره

^۳ وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملي، ج ۳، ص ۱۹۲، أبواب المواقیت، باب ۵۰، ح ۳، ط الإسلامیة.

^۴ وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملي، ج ۳، ص ۱۹۲، أبواب المواقیت، باب ۵۰، ح ۴، ط الإسلامیة.

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۸/۵

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: «قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ الرَّكْعَتَانِ اللَّتَانِ قَبْلَ الْعَدَاةِ - أَيْنَ مَوْضِعُهُمَا فَقَالَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ - فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ فَقَدْ دَخَلَ وَقْتُ الْعَدَاةِ»^۵.

تعبیر «این موضعها» ظهور در ابتدای وقت نماز دارد، یعنی از چه زمانی می توان این نماز را خواند.

از ذیل این روایت استفاده می شود که مراد از فجر، همان فجر صادق است، بنابراین این صحیح زراره نیز مانند صحیح اول و دلالت بر این دارد که ابتدای نافله صبح، قبل از طلوع فجر صادق می باشد.

سؤال: آیا این روایت انتهای زمان نافله صبح را بیان نمی کند؟ ظاهر روایت این است که انتهای زمان نماز شب، و نافله صبح را بیان می کند.

جواب: خیر این روایات هیچ نظری به انتهای زمان ندارند، بلکه ابتدای زمان نافله صبح و نماز شب را بیان می کنند که قبل از طلوع فجر دوم است. و ظاهر تعبیر «این موضعها» نیز همین است.

به هر حال دو صحیح زراره دلالت بر فجر دوم دارند، و ابتدای وقت نافله صبح را فجر دوم می دانند. اما سایر روایات، همگی دلالت بر فجر اول دارند.

صحیح احمد بن محمد بن ابی نصر بزنی

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَضْرٍ قَالَ: «سَأَلْتُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ - فَقَالَ احْشُوا بِهِمَا صَلَاةَ اللَّيْلِ»^۶.

این روایت دلالت دارد که نافله صبح را در بین نماز شب نیز می توان بجا آورد. و وقت آن هم قبل از فجر اول است. چون می دانیم که وقت نماز شب، قبل از فجر اول است.

صحیح دوم بزنی

^۵ وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملي، ج ۳، ص ۱۹۲، أبواب المواقیت، باب ۵۰، ح ۷، ط الإسلامیة.

^۶ وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملي، ج ۳، ص ۱۹۱، أبواب المواقیت، باب ۵۰، ح ۱، ط الإسلامیة.

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۸/۵

و بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَضْرٍ قَالَ: «قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ أَصْلِيَهُمَا قَبْلَ الْفَجْرِ أَوْ بَعْدَ الْفَجْرِ فَقَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ احْشُ بِهِمَا صَلَاةَ اللَّيْلِ وَ صَلَّهُمَا قَبْلَ الْفَجْرِ».^۷

این روایت هم مربوط به قبل از طلوع فجر اول است و کاری به فجر دوم ندارد.

روایت علی بن مهزیار

و عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ قَرَأْتُ فِي كِتَابِ رَجُلٍ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ - «الرَّكَعَتَانِ اللَّتَانِ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ هِيَ أَمْ مِنْ صَلَاةِ النَّهَارِ وَ فِي أَيِّ وَقْتٍ أَصْلِيَهَا فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِحُطِّهِ احْشُهَا فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ حَشْوًا».^۸

این روایت نیز دلالت بر این دارد که نافله صبح قبل از طلوع فجر اول است، چون وقت نماز شب تا قبل از فجر اول است.

روایت محمد بن مسلم

و عَنْهُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ يَظِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ أَوَّلِ وَقْتِ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ فَقَالَ شَدُّسُ اللَّيْلِ الْبَاقِي».^۹

در این روایت تصریح شده که سخن ما در مورد ابتدای زمان نافله صبح است.

از طرفی هم سدس و یک ششمی که در این روایت ذکر شده است منطبق بر فجر اول است، چون فاصله بین فجر اول و فجر دوم کمتر از یک ششم شب است، بنابراین باید بگوییم که آغاز یک ششم و سدس باقیمانده از شب، قبل از فجر اول است.

وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملي، ج ۳، ص ۱۹۲، أبواب المواقیت، باب ۵۰، ح ۶، ط الإسلامية. ۷

وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملي، ج ۳، ص ۱۹۲، أبواب المواقیت، باب ۵۰، ح ۸، ط الإسلامية. ۸

وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملي، ج ۳، ص ۱۹۲، أبواب المواقیت، باب ۵۰، ح ۵، ط الإسلامية. ۹